

A KÖNYVTÁRGEPESÍTÉS HÁROM SZAKASZA

DE GENNARO, Richard: Library automation and networking perspectives on three decades. (*Library Journal*. vol.108. 1983. no.7. pp.629 -635.) c. tanulmányát ZOLTÁN Imre tömörítette.

Világszerte minden területen a decentralizálás trendje figyelhető meg. Így van ez a könyvtárügyben is. A helyzetet elemző szakírók magyarázatát keresik annak a látszólagos ellentmondásnak, miszerint alig 10–15 éve még a hatalmas központi számítógépekhez kapcsolódást tűztük ki egyedül üdvözítő célnak a könyvtárak számára, ma viszont a központosítás ellen, a függés lazítása mellett és a helyi önállóság megvalósításáért emelünk szót. Az indokolások egybehangzóan arra utalnak, hogy a ma már szinte valamennyi könyvtár számára rendelkezésre álló mikroprocesszorok teremtették meg a teljes online feldolgozás lehetőségét; a számítógépesítés ezáltal bárhol bevezethetővé válik, nem előfeltétel többé ezért valamely konzorciumhoz csatlakozni vagy szolgáltató ügynökséggel megállapodni.

Mélyen benne járunk a gépesítés harmadik évtizedében. Az elsőt, az 1960-ast a kezdetleges helyi rendszerek jellemezték. A másodikban, az 1970-esben a nagy könyvtár-hálózatok voltak az uralkodók. A harmadik, az 1980-as jellegzetes vonása a visszatérés a helyi rendszerekhez.

A könyvtárgépesítés ügye és üteme az elmúlt három évtized alatt erősen függött a számítógépes és kommunikációs technika lehetőségeitől és az áráktól. A helyi rendszerek azért domináltak kezdetben, mert az akkori technika csak ezt engedhette meg. A korai hetvenes években megjelentek az első nagy teljesítményű olcsó számítógépek, az intelligens rendszerek és a hatékony távközlési lehetőségek. A kereskedelmi szerek hozzáláttak a miniszámítógépes, kulcsrakész könyvtári rendszerek kifejlesztéséhez és azokat egyedi könyvtáraknak, majd könyvtári hálózatoknak ajánlották fel. A hetvenes évek további nagy vívmánya a MARC formátum és a MARC elosztási rendszer széles körű bevezetése volt, továbbá az OCLC típusú könyvtári számítógépes hálózatok megteremtése, amelyek mind az osztott katalogizálási rendszerekre támaszkodtak.

Az új technika birtokba vétele az egyes könyvtárak számára megfizethetetlen lett volna, ki kellett alakítaniok az együttműködő hálózati szervezeteket és rendszereket, hogy megoszthassák a számítógépes technika magas költségeit. Megjelentek az első úttörő vállalkozások (OCLC, RLIN, WLN) s bevezették az online technikát több ezer kisebb és nagyobb könyvtárban is.

A könyvtárgépesítés kezdete óta megfigyelhető két fejlesztési irány – a helyi rendszerekre összpontosító és a hálózati rendszereket előtérbe helyező – a nyolcvanas években közös pályára terelődött, a nagy teljesítményű és sokoldalú mini- és mikroszámítógépes rendszerek választékának gyors és tömeges elterjesztésével.

Néhány szolgáltatási hálózat megszűnt ugyan, szilárd alapokon áll azonban a három nagyobb vállalkozás (OCLC, RLG, WLN) és az a húsznál több regionális hálózat, amelyet a könyvtárosok hoztak létre főleg az OCLC szolgáltatások terjesztésére.

Ezek a vállalkozások kénytelenek mindinkább alkalmazkodni a gazdasági realitásokhoz, ahol számukra a növekvő finansziális nyomás jelöli ki az utat a versengéstől az együttműködés felé.

A 70-es évek kapcsolatteremtési és hálózatépítési lendülete fokozatosan lefékeződött, hiszen a legtöbb nagy és közép méretű könyvtár addigra már tartozott valahová és a meglévő hálózatok a könyvtári világ lényeges és elfogadott szervezetévé váltak.

A 80-as években várhatóan igen sok könyvtár vásárol és működtet saját számítógépes rendszert, tehát az együttműködéshez a hálózatba tömörülés kényszere megszűnik. A 80-as évek koncepciója a decentralizált hálózat, amelyhez néhány kulcsfontosságú könyvtár számítógépes rendszere és lazán kapcsolódó, változatos módon összehangolt helyi, regionális, országos és speciális célú hálózatok választéka tartozik.

A könyvtárak számára várhatóan már a következő években lehetőség kínálkozik a legtöbb könyvtári művelet ellátására alkalmas kulcsrakész rendszerek megvásárlására. A korábban meghirdetett "totális integrált rendszer" ezáltal valósággá válik.

Biztosra vehető, hogy a kereskedelem ki fog fejleszteni és piacra dob majd miniszámítógépek számára funkcionális komponenseket. Egy példája az ilyen "hozzáilleszthetőségnek" (mix and match) az újabban már kapható szerzeményezési rendszer (acquisition system). Sokan lehetségesnek és kívánatosnak tartják, hogy a 80-as évek könyvtárosa a különböző kereskedelmi cégek sok funkciójú komponenseiből rakja majd össze könyvtári rendszerét, tehát amint az egyes részelemek elavultakká válnak, módjában lesz azokat a piacon beszerezhető újabbakkal felcserélni.

Sokasodnak a piacon a számítógépre alapozott igen változatos szolgáltatások. Itt teszünk említést az egyik ígéretes kezdeményezésről, a Carolton Press REMARC tervezetéről, amely arra vállalkozik, hogy a Library of Congress állományjegyzékének 5,2 millió rekordját géppel olvasható formába konvertálja, és ezt a retrospektív konvertálási lehetőséget a könyvtárak megvásárolhatják.

A kereskedelmi szerek kellő tőkével és rugalmassággal rendelkeznek, hogy kockázatot is vállalva kutassanak újabb piacok és szolgáltatások után. Jelenlétük, tevékenységük és konkurenciájuk termékenyítőleg hat a meglévő hálózatok szolgáltatásaira és a helyi rendszerek fejlesztésére.

A könyvtárosoknak szembe kell nézniük azzal a kérdéssel, hogy mely funkciókat képesek előnyösebben végezni a kereskedelmi szerek, a helyi rendszerek, és melyek azok, amelyek ellátására a szolgáltató vállalatok és a hálózatok az alkalmasabbak.

Hosszú időnkig a könyvtárgépesítés fő iránya a technikai feldolgozás és a bibliográfiai rendszerek számítógépesítése volt – előbb helyben, majd a szolgáltató vállalkozások révén. A 80-as évek végén ezek a funkciók visszakérültek a helyi könyvtárakhoz. A könyvtárgépesítés fejlesztése és alkalmazása a helyi könyvtár szintjén fog folytatódni, míg a szolgáltató vállalatok a dokumentumok szállítására és szöveges, illetve számszerű adatok elektronikus formában való szolgáltatására helyezik a hangsúlyt.

A régiből az újba való átmenet során az egyedi könyvtárak komoly szerephez jutnak az irodagépesítési rendszerek megvalósításában, ide értve a szövegfeldolgozási, pénzügyi, személyzeti, statisztikai és hasonló funkciókat is. A könyvtárigazgatói irodában csakúgy, mint az információs pultnál a szöveg- és adatfeldolgozó állomások hamarosan megszokottá válnak.

Könyvtári és hálózati szakemberek közötti legvitatottabb témák egyike, hogy vajon szükség van-e a hálózati adatbázisokban az automatizált "egységesített névformák ellenőrzési rendszerére" (authority control systems). Egyes szakértők úgy érvelnek, hogy a számítógépek hatalmas kereső kapacitása ezt feleslegessé teszi és akik mégis emellett vannak, valójában a katalóguscédulákat akarják számítógépes alakban átmenteni. Mások viszont azt állítják, hogy az automatizált authority control lényeges része a géppel olvasható adatbázisnak és a leghatékonyabb szerepét éppen a hálózati szinten tölti be. Megjegyzendő, hogy az OCLC Inc.-nek nem érdeke, de nem is volna képes a meglévő 10 millió rekordos adatbázisnál az automatizált egységesített névformákat megvalósítani. Az RLG eredetileg tervezte ugyan az RLIN adatbázisnál az automatizált egységesített névformákat megvalósítani, de erre legfeljebb csak a kurrens anyagnál kerülhet sor. Általában az az elfogadott álláspont, hogy az authority control kiterjesztése egy könyvtár retrospektív katalógusára sokkal inkább helyi, mint hálózati feladat.

A könyvtárak csak addig fognak a szolgáltató vállalatokhoz fordulni, amíg azok hatékonyan és elfogadható áron tudják kéréseiket teljesíteni. Nagyon is lehetséges, hogy a közeli években fénylemez technika révén jut el a MARC adatbázis gazdaságosan a helyi és regionális felhasználókhoz. De éppígy lehetséges az is, hogy valamelyik kereskedelmi adatbázis-vállalat (DIALOG, ORBIT, BRS) hozzáférhetővé fogja tenni a MARC-file-okat közvetlenül a könyvtáraknak, egyben lehetővé téve, hogy a könyvtárak a használóik számára a géppel olvasható rekordokról másolatokat készíthessenek.

A 80-as években erőteljesebben fog kibontakozni a könyvtárak törekvése, hogy műveleteik és döntéseik terén visszazerezzék maguknak azt az irányítást, amiről a 70-es években a hálózatok számára lemondtak. Könyvtárigazgatók a saját kulcsfontosságú tevékenységük fölötti felelősséget ugyanis nem ruházhatják át olyan külső képviselőkre, amelyektől nem is igen várható el, hogy felismerjék a helyi politikai és pénzügyi környezet által megkívánt teendőket. A hálózatoknak most már versenyezniük kell a helyi rendszerekkel.

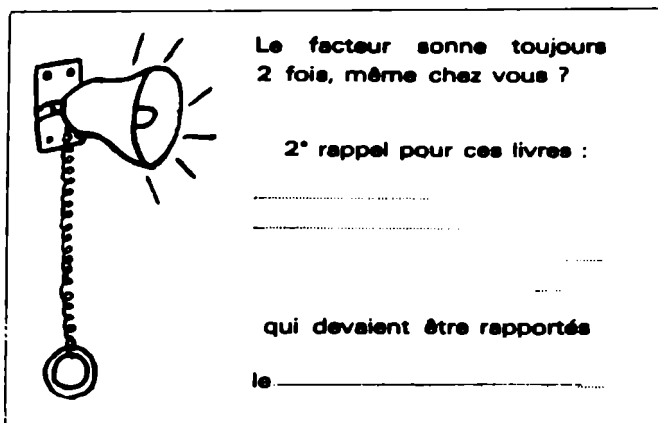
Miközben a könyvtárak megteremtik a helyi online katalógusokat és géppel olvasható formába konvertálják a retrospektív rekordjaikat, szükségképpen előnyben részesítik saját rendszereiket és adatbázisaikat.

Megjelennek a színen a decentralizált hálózatok, maximális önállóságot engedve valamennyi résztvevő könyvtárnak. Néhány ilyen megvalósítási kísérlettel már találkozhattunk. Ilyen például az a kanadai kezdeményezés, amely – mint decentralizált országos könyvtári és információs hálózat – egyedi terminálokról közvetlen hozzáférést garantált az információs rendszerek gazdag választékához. Ezt elérendő a National Library of Canada együttműködik a Trans Canada Telephone System számítógép-kommunikációs csoportjával (Computer Communications Group, CCG), amely a számítógépes rendszerek egybekapcsolására a speciális DATAPAC kommunikációs rendszert fejlesztette ki; az

1982-ben készült kísérleti terv, az iNet Gagewy Project azt a célt tűzte ki, hogy kulcs szerepet betöltő hat kanadai könyvtár, valamint különféle állami és kereskedelmi információs vállalatok számítógépes rendszereit egy nyílt hálózatban kapcsolja össze.

Az előbbi kanadai kezdeményezés annak az amerikai stratégiának egy változata, amely keresi a koordinálási lehetőséget az RLG, a WLN és az LC rendszerek között. A kanadai kísérletek jelentőségét korai volna túlbecsülni, de ha az idő igazolni fogja, úgy más országok nyílt információs hálózatainak is modellül szolgálhat.

Gyors ütemben távolodunk a hetvenes évek törekvéseitől, az OCLC-re és néhány más számítógéptől-számítógépig összekapcsolt hálózatra épített hierarchikus vagy centralizált országos könyvtár koncepciójától. A decentralizált rendszereknek és szolgáltatásoknak szemünk előtt kibontakozó sokfélesége harmonikusan illeszkedik formálódó információs társadalmunk fő áramlataihoz.

"A postás mindig kétszer csenget, ugye Önénél is? Másodszor figyelmeztetjük az alábbi könyvek visszaadására."

(Mediatheques publiques, 1983. 67-68.no.)